

ТОМО В. ОДАЛОВИЋ*
НЕБОЈША Д. ЈЕРИНИЋ
Београдска пословна школа
Београд

УДК 35.07:336.2
Прегледни рад
Примљен: 10.02.2017
Одобен: 28.02.2017
Страна: 475-484

ПРОБЛЕМ ЕВАЗИЈЕ ПОРЕЗА И БЕЗБЕДОНОСНЕ ПОСЛЕДИЦЕ

Сажетак: Неусаглашеност пореза (tax noncompliance) обухвата евазију или избегавање пореза и пореске обавезе, које може бити легално, тиме и легитимно али питање је колико и морално (tax avoidance) и илегално (tax evasion). У оба случаја долази до смањења пореских прихода а у пропорционалној мери до повећања финансијског потенцијала за финансирање нелегалних активности, што значајно утиче и на правичност и ефикасност пореског система као једног од најбитнијих основа за финансирање функција сваке државе. Следствено томе, дугорочни ефекат избегавања плаћања пореза доводи до смањења способности држава да омогуће и праведну расподелу пореског терета. Као последица тога, може се објективно очекивати да порески обвезници нису у стању да испуне своје фискалне обавезе у пуном капацитету, тј. у највећој могућој мери. Тиме ни држава не располаже пуним капацитетима својих ресурса за адекватну реализацију политичко-административне, безбедоносне, социјалне, економске те сваке друге функције државе. Свакако, не треба занемарити ни основну забринутост државе око испуњавања општих стандарда моралног система вредности, где евазија пореза има директан негативан утицај, кроз давање и укореењавање погрешних образаца понашања те продубљивања неповерења према државним институцијама као и пораста незадовољства грађана јер терет пореске обавезе носи само део пореских обвезника а не сви. На међународном плану, илегалне пореске праксе, као што је евазија пореза коштају државе милијарде долара у изгубљеним пореским приходима. Земље попут Канаде, Сједињених Америчких Држава и Велике Британије се ослањају на способност размене информација са пореским оазама и другим земљама, како би ефикасније управљале својим пореским системима и бориле се против избегавања плаћања пореза. У исто време, пореска евазија је у већини случајева и основа омогућавања постојања „сиве економије“, која обухвата илегалне активности предузете са циљем постизања економске користи ентитету који је практикује а у најмалијим случајевима овако илегално прикупљена финансијска средства служе и за финансирање терористичких активности. Одлука да се прекрше одређени законски прописи избегавањем плаћања пореза, може зависити од разних мотивишућих фактора, али најчешће је условљена проценом односа између очекиваног добитка од неплаћеног

* tomo.odalovic@bbs.edu.rs

пореза и губитка сагледаног кроз призму извесности и квантитета репресивног одговора државе и могуће санкције.

Кључне речи: пореска евазија, избегавање пореза, „сива економија“, пореска оаза, тероризам, неусаглашеност пореза

Транснационалне компаније и евазија пореза кроз трансферне цене

Корпоративно избегавање плаћања пореза представља велики изазов за ефикасну примену пореских закона и ефикасно спречавање, откривање и санкционисање изигравања пореске обавезе. Избегавање плаћања пореза укључује премештање финансијских и робних трансакција у циљу добијања пореских предности, бенефиција или смањења пореза на начин који није у складу са позитивном пореском регулативом због чега представља одређену манипулацију, за разлику од тзв. легалног избегавања пореза.¹ Оваквом манипулацијом законских решења се врло често баве транснационалне компаније кроз интрафирмско финансирање унутар саме компаније путем трансферних цена. Пословним финансирањем, унутар транснационалних компанија које се обавља између матичне компаније и филијала, може се вршити трансфер како одређеног, тако и неопредељеног капитала, по знатно повољнијим условима.

Трансферне цене у оквиру интрафирмског финансирања се формирају само за производе и услуге који се са циљем изигравања пореске обавезе, размењују унутар те транснационалне компаније, а одређује их и пројектује матична компанија. Такође, у већини случајева трансферне цене не одговарају стварним вредностима производа и услуга, већ поприлично одступају од тржишних цена. На овај начин, транснационална компанија може да профитира на рачун државе домаћина, јер може на једноставан начин да пребацује профит из филијале у матичну компанију, не користећи регуларне тржишне механизме већ фингиране интрафирмске трансакције којима се умањује цена производа а тиме и пореска основица за наплату пореза. Због тога што је профит у овим случајевима званично умањено приказан, могуће је избећи плаћање пореза. Манипулација трансферним ценама омогућава пребацавање оствареног профита у земљама са високим пореским стопама, у земље са ниским пореским стопама на профит, тако што филијале које послују у земљама са високим пореским стопама, продају своје производе и услуге по ниским трансферним ценама филијали која послује у земљи са ниским пореским стопама.² Такође, у случајевима где је порез на новододатну вредност у земљи домаћину висок, та вредност се у финалној цени робе смањује, а трошкови инпута се вештачки повећавају, па долази до умањења пореске основе и самим тим пореске обавезе целе компаније се смањују на уштрб земље домаћина. Са друге стране, у случајевима где земља домаћин субвенционише извоз, трансферне цене могу

¹ Karen B. Brown, A Comparative Look at Regulation of Corporate Tax Avoidance, *Ius Gentium: Comparative Perspectives on Law and Justice*, Vol 12, Springer, Netherlands 2012, 1-2.

² Jelena Kozomora, Sandra Stojadinović Jovanović, *Međunarodno poslovno finansiranje*, CID, Ekonomski fakultet, Beograd 2011., 111-113.

порасти, уместо да се сниже и на тај начин подизањем извозних цена, остварују се веће субвенције (што такође иде на терет пореских обвезника јер се субвенције дају из буџета државе домаћина).

Веома је тешко открити сам обим коришћења трансферних цена са циљем избегавања пореза када су транснационалне компаније у питању, самим тим што су могућности бројне и разне. Географски положај, моћ и информисаност, транснационалним компанијама омогућава да избегавају плаћања пореза како на легалан, тако и на илегалан начин. Свакако, у оба случаја, коришћење трансферних цена представља неетичку пословну праксу којој већина земаља покушава да стане на крај. Као на пример, у САД је контрола трансферних цена уведена још 1921. године.³ Након тога, 60-тих година прошлог века је уведена регулатива за контролисање трансферних цена у финансијском сектору при давању зајмова без камата, затим пружању услуга међу компанијама и набавке, као и трансакцијама које су везане за пренос власништва. Такође, Уједињене нације су 70-тих година прошлог века формирале Комисију за транснационалне компаније и УН Центар за транснационалне компаније (Commission on Transnational Corporations и United Nations Centre on Transnational Corporations - UNCTC), са Кодексом понашања (United Nations Code of Conduct on Transnational Corporations), који изричито забрањује коришћење неетичких трансферних цена.

Финансирање тероризма и предузете мере против међународне евазије пореза

Средства која се користе за терористичке активности понекад флукутирају посредством банкарског система кроз инвеститорске куће, брокерске куће, осигуравајућа друштва, инвестиционе фондове и друге инвестиционе компаније које послују на сличне начине. Такође, постоје и алтернативни начини за пренос средстава, као што су неформални системи трансфера, хуманитарне организације, међународна трговина, интернет, царинске трансакције, дигиталне валуте и некретнине. Један од честих начина за кретање илегалних финансијских средстава је пореска оаза. Пореска оаза је земља која пружа окружење у коме се или не плаћа порез уопште или се знатно може уштедети на плаћању пореза. Ове земље настоје да подстакну инвестиције и да надокнаде губитке прихода кроз наплату разних накнада за пуштање у рад, као и месечном или годишњем нивоу. Процењује се да су офшор банкарске индустрије утајиле преко 7,5 трилиона долара, што кошта државе најмање 200 милијарди долара у изгубљеним приходима годишње. Друга процена наводи да је 21 билион долара утајен кроз офшор пореске оазе у 2010. години. ⁴ Средства канализована преко пореских оаза за могуће финансирање тероризма су привукле

³ Ibid, 117.

⁴ David S. Kerzner, David W. Chodikoff, International Tax Evasion in the Global Information Age, Palgrave Macmillan, Canada 2016, 1-2.

посебну пажњу међународних организација као што је Организација за економску сарадњу и развој (OECD). Поред OECD, друге међународне организације су активне у решавању овог проблема, као што је и Међународни монетарни фонд (ММФ), који надгледа офшор програме процена. У овом светлу занимљиво је осврнути се на чињеницу да је и сам амерички Стејт Департмент фебруара 1998. године, када се, тадашња, југословенска полиција први пут озбиљније сукобила са тзв. Ослободилачком војском Косова (ОВК) те ову прогласио међународном терористичком организацијом, што је између осталог, значило и забрану америчким држављанима да на било који начин дају донације једној таквој организацији, да јој продају оружје, или да је на неки други начин помажу.⁵ Ови програми процењују усаглашеност офшор пореских оаза са међународним стандардима против финансијског криминала.

Евазија пореза се односи на финансирање тероризма под једноставном претпоставком да терористи користе финансијска средства из тзв. Сиве зоне пословања која се не обавља легалним токовима те тиме и не подлеже контроли финансијских токова а и терористи свакако не плаћају порез на приход који нелегално приходују а користе за финансирање својих активности. Сједињене Америчке Државе су трасирале пут у борби против финансирања тероризма кроз „агресивни, вишеструки приступ“, који је покренут од стране извршне власти, уредбом коју је потписао председник у септембру 2001. године, након терористичког напада 11 септембра. То је укључивало замрзавање имовине финансијера тероризма и њихове терористичке мреже, као и јавно етикетирање великог броја појединаца и ентитета који су означени као учесници терористичких организација. Министарство правде активно гони појединце и ентитете оптужене за терористичко финансирање под Статутом „Материјалне подршке“ („Material Support“ Statute; 18 U.S.C. 2339A and 2339B) као и Патриотским законом (USA PATRIOT Act) који је увео нове финансијске регулативе после терористичких напада 11. септембра 2001. године. Друге земље су такође следиле овај пример. У Великој Британији, посебна јединица је оформљена под називом Јединица за замрзавање терористичких средстава (Terrorist Asset Freezing Unit) у оквиру Трезора Њеног Величанства (Her Majesty's Treasury), са посебним овлашћењима за коришћење поверљивих информација са циљем да се замрзне имовина у одређеним случајевима. Док финансијске институције у неким земљама, као што су Сједињене Америчке Државе и Велика Британија, имају законску обавезу да пријаве трансакције које задовољавају одређени критеријум сумње о финансијском криминалу, многе земље то не раде. Таква ситуација захтева мултилатералне акције, као што су интервенције од стране Организације за економску сарадњу и развој (OECD), Оперативне групе за финансијску акцију (FATF), Уједињених нација (UN), Међународног монетарног фонда (ММФ), као и Светске банке, са циљем да прекину корупцију вршењем већег притиска на финансијске институције у свим областима, како би се повећала транспарентност и размена информација

⁵ Ćirić, J., Kosovo i Metohija - idealno mesto za organizovani kriminal, Institut za uporedno pravo, Kosmet - Gordijev čvor, Beograd, 2008., str. 196-197.

са земљама страних инвеститора. ФАТФ и УН вероватно имају највећи утицај на универзално усвајање и унапређење Иницијативе за спречавање прања новца (AML) и Иницијативе за спречавање финансирања тероризма (CFT).⁶

Током протеклих десетак година, многе земље су потписале стотине уговора за размену информација који су познати као Споразуми о размени пореских информација (Tax Information Exchange Agreements - ТИЕА). Канада је потписала преко чак двадесет ТИЕА уговора. ТИЕА може учврстити способност земаља да управљају и спроводе своје пореске и кривичне законе тако што ће олакшати размену иностраних пореских информација које се затим могу користити у испитивању пореског обвезника. У 2013. години, на захтев Г20, ОЕЦД је позвала да се уведе аутоматска размена информација кроз својих сто двадесет чланова које су у том тренутку биле у саставу Глобалног форума о транспарентности и размени информација у пореске сврхе (Global Forum on Transparency and Exchange of Information for Tax Purposes) као глобални економски приоритет за борбу против евазије пореза. Међународно опорезивање се односи на фискални однос између обвезника и његове економске активности у две или више земаља.⁷ Међународна евазија пореза углавном се састоји од обвезничког намерног необјављивања остварених прихода у иностранству, у потпуности или у делу прихода који би иначе били опорезовани у складу са пореским законима две земље, земље домаћина и оне у којој је остварен приход. Евазија пореза се самим тим разликује од избегавања пореза или легалног коришћења закона једне земље да смањи порез кроз пореске олакшице. Циљеви међународне пореске политике су, пре свега, унапређење светске економске ефикасности, а она се, између осталог, постиже и укључивањем тзв. Неутралности извоза капитала (Central Export Neutrality - CEN) и Неутралности увоза капитала (Central Import Neutrality - CIN).⁸ ЦЕН је постигнут онда када одлука пореског обвезника у вези са инвестирањем код куће или у иностранству није под утицајем пореза. Са друге стране, ЦИН подразумева да су све инвестиције и пословање у одређеној земљи на истом општем нивоу пореза без обзира на боравиште инвеститора, било да се ради о иностраној или домаћој резиденцији.

Билатерални порески споразуми (такође познати као конвенције о двоструком опорезивању), заједно са унилатералним домаћим мерама обезбеђују избегавање двоструког опорезивања за квалификоване пореске обвезнике, у већини случајева кроз расподелу права на опорезивање искључиво или земље у којој бораве, или земље порекла, затим обезбеђивањем механизма за смањење пореске стопе или обавеза које се иначе примењују у оквиру домаћег законодавства. Размене информација на билатералном нивоу се углавном врше кроз Модел конвенције о порезима на доходак и имовину који је покренут од стране ОЕЦД (OECD Model Tax Convention on Income and on Capital), који

⁶ Jayesh D'Souza, *Terrorist Financing, Money Laundering, and Tax Evasion: Examining the Performance of Financial Intelligence Units*, CRC Press, USA 2011, 45-46.

⁷ David S. Kerzner, David W. Chodikoff, *International Tax Evasion in the Global Information Age*, Palgrave Macmillan, Canada 2016, 34.

⁸ *Ibid.*, 41

садржи правну основу за билатералну размену информација, а она је позната и као Међународни стандард о размени података у пореске сврхе (Common Reporting Standard for automatic exchange of tax information).⁹ Размена информација је веома битна како би се осигурало да се конвенција правилно користи и да би се олакшала администрација опорезивања у државама потписницама, у модерном времену изузетног повећања међународне трговине и трговине путем интернета.

Све у свему, постоји хитна потреба да све земље сарађују, како на билатералном, тако и на мултилатералном плану, пре свега, са циљем пресретања финансијских средстава терориста чије активности, у великом броју случајева, имају транснационални карактер. Због прекограничних активности терориста, борба против финансијског криминала треба да представља глобални, координисани напор да се са тим проблемом, на најбољи могући начин, изађе на крај, а константна и аутоматска размена информација о порезу, на међународном плану, мора постати императив за све земље.

Сива економија

Под сивом економијом обично се подразумевају одређене економске активности, и приходи изведени из њих, који имају за циљ да заобиђу или на неки други начин избегну законске регулације, опорезивање или инспекцију. Пажња јавности је усмерена на сиву економију у току Другог светског рата када су веће пореске стопе, контрола цена и програми рационализације обезбедили подстицај за фирме и појединце да учествују разним илегалним активностима. Трансакције на тзв. Црној берзи су обично обухватале исплате у готовини са циљем елиминисања било каквих контрола и ревизија које би се иначе могле покренути од стране пореских органа и других регулаторних агенција које су спроводиле пореску политику у складу са законом. Главни облик евазије пореза је, пре свега, потпуно или делимично непријављивање прихода пореским управама, као што су Пореска управа Сједињених Држава (Internal Revenue Service - IRS), Управа пореза и царина Велике Британије (Her Majesty's Revenue and Customs - HMRC), Канадска Агенција прихода (Canada Revenue Agency - CRA), итд. Неформалне истраге између академика и владиних стручњака откриле су да је распрострањено интересовање са обе стране Атлантика за проблеме везане за евазију пореза, нерегистровану радну снагу, фискалне и макроекономске импликација онога што се уопштено зове непримећена, скривена или сива економија.

Главне претпоставке могу бити да велики и растући сегмент економске активности може избећи сложене системе мерења који су успостављени од стране владиних агенција за праћење економске активности. Будући да се сис-

⁹ Aleksandar R. Ivanović, Ankica Ivanović, „Oblici međunarodne poreske kontrole kao metod sprečavanja i suzbijanja poreskih krivičnih dela“, *Pravne teme*, vol. 4., god. 2., *Časopis Departmana za pravne nauke Internacionalnog univerziteta u Novom Pazaru, Internacionalni univerzitet u Novom Pazaru*, 84-96.

тем мерења ослања у великој мери на пореске информације, раст непоштовања пореске регулативе може да произведе дисторзије у информационом систему који генерише запажања о напретку економске активности.¹⁰ Граница где почиње избегавање пореза је прилично маглопита, утолико што појединци имају дискреционо право да пребаце своје активности између сектора који опорезују и неопорезују приходе. Опорезиви приход из легалних и илегалних активности је даље подељен на пријављене и непријављене компоненте прихода. Померања из сектора пријављених опорезивих прихода у сектор непријављених опорезивих прихода представља један облик избегавања пореза, односно, непријављивање легалних и илегалних извора опорезивог прихода. Сектор без надзора укључује илегалну производњу робе и услуга, јер је, по обрачунским правилима, искључена из стандардних прорачуна, али овај сектор обухвата и широк спектар легитимних прихода производње, који из разних разлога нису адекватно забележени у механизму друштвеног књиговодства. Такве активности ће обухватити све приходе који су зарађени, али не и у потпуности евидентирани у прорачуну националног дохотка.

Нефинансијска компонента сектора без надзора обухвата привредне активности домаћинства, предузећа и институција које производе аутпуте који су део одређене размене, која је по обичају или због неадекватних података, углавном искључена из конвенционалних прихода. У централизованим економијама, многе званичне цене се вештачки одржавају испод равнотеже, због чега званични сектор има неизбежне недостатке које су карактеристични за земље у развоју. Многе од ових земаља развијају „паралелну“ економију са одређеним тржишним ценама и платама које су изнад оних у званичном сектору. Ове разлике у ценама дају подстицај који помера средства ка сектору без надзора. Слично томе, у тржишно-оријентисаним економијама, где држава набавља средства и за обезбеђивање јавних добара и за прерасподеле путем пореза, порески подстицаји изазивају промену привредне активности према сектору без надзора. Опорезивање и регулација може да се избегне законски, пребацивањем средства у нефинансијски сектор без надзора. Овде се може очекивати и повећана учесталост илегалног непријављивања опорезивог финансијског прихода као дела економије која се обавља ван свих књига.¹¹ Као резултат високих пореских стопа и других владиних прописа, појединци и фирме имају економске подстицаје да сакрију своје активности владиних агенција за прикупљање података, непријављивањем опорезивог финансијског прихода.

Постојање сиве економије има потенцијално озбиљне импликације за економске перформансе и јавну политику. Активности спроведене у овом сектору нису ни заштићене ни регулисане на исти начин као у званичном сектору. Перспектива економског раста и развоја може бити угрожена оптерећењем због недостатка социјалне инфраструктуре. Јавне финансије испаштају, јер се пореска основица смањује, а самим тим тако слаби способност државе да гене-

¹⁰ Edgar L. Feige, *The underground economies: Tax evasion and information distortion*, Cambridge University Press, Cambridge 1989, 14.

¹¹ *Ibid.*, 25.

рише приходе. Осим тога, јавни морал и поштовање основних законских начела која имају за циљ да промовишу једнакост, владавину права и транспарентност су директно угрожена постојањем сиве економије. Такође, процене и препоруке твораца економске политике могу бити склоне већим грешкама због оскудности званичне статистике. Због свега наведеног, константно је потребно радити на откривању величине сектора без надзора, као и на преиспитивању нових фактора који утичу на појаву паралелних, скривених економија.

Закључак

Избегавање пореза и мере против избегавања су питања од изузетног великог интереса за све пореске органе, корпоративни менаџмент, државну и глобалну безбедност. Од богаћења одређених транснационалних компанија кроз креирање трансферних цена, што утиче лоше на економију земље домаћина, преко могућег финансирања терористичких активности кроз прикупљање средстава путем евазије пореза, до раста паралелних сивих економија, избегавање плаћања пореза има огроман негативан утицај и на националном и на светском плану. А свакако први услов који претходи стварању критичне масе, која прераста у подобно тло за настанак терористичких организација, јесте масовно и неправедно сиромашење раније добростојећих и образованих људи.¹² На националном плану, државе се боре против неусаглашености пореских прописа кроз рад пореских управа, међутим оно што је кључно је постојање међународних регулатива и размене информација између свих земаља међусобно, како би се коначно откриле фингиране трансакције обављене преко пореских оаза, унутар транснационалних компанија и црне берзе.

Док државама неретко недостаје способност да повећају осећај моралне обавезе и финансијске дисциплине јавности да измири своје пореске обавезе, што је свакако превентивни облик деловања, оне то замењују репресивним капацитетом да повећају опасност од санкција за избегавање плаћања, а то често може бити, услед неспособности превентивног деловања, једини могући механизам за поштовање закона. Свакако, потребно је константно осмишљавати нове стратегије и реформе, које ће се прогресивно предузимати у циљу усаглашавања пореских прихода, размене информација, као и остварења праведног и одрживог пореског система, како на националном, тако и на интернационалном плану. У мери у којој изигравањем пореза и пореске обавезе једна држава осиромашује своје финансијске ресурсе да ефикасно врши своје функције, у којој се неправедно распоређује порески терет, у којој не постоји вера у ефикасност институција и праведну примену прописа, у којој не постоји свест о финансијској дисциплини те легално и етичко понашање свих субјеката тржишне утакмице, свакако се у тој мери повећава капацитет за осиромашење оних који легално послују и извршавају своје пореске обавезе, а тиме повећава

¹² Јеринић, Н., Одаловић, Т., Безбедност као изазов и одговор кроз призму културе и идентитета, Култура полиса, Београд, 2017, стр. 91-103.

и незадовољство грађана који уз експанзију сиве економије и црне берзе постају лака мета за стављање тог незадовољства у функцију интереса оних покрета, идеологија и политика које се и на екстреман начин, као што је и тероризам, боре за остварење својих екстремистичких или револуционарних циљева.

Литература:

1. Aleksandar R. Ivanović, Ankica Ivanović, „Oblici međunarodne poreske kontrole kao metod sprečavanja i suzbijanja poreskih krivičnih dela“, *Pravne teme*, vol. 4., god. 2, Časopis Departmana za pravne nauke Internacionalnog univerziteta u Novom Pazaru, Internacionalni univerzitet u Novom Pazaru
2. Ćirić Jovan., Kosovo i Metohija - idealno mesto za organizovani kriminal, Institut za uporedno pravo, Kosmet - Gordijev čvor, Beograd, 2008.
3. David S. Kerzner, David W. Chodikoff, *International Tax Evasion in the Global Information Age*, Palgrave Macmillan, Canada 2016
4. Edgar L. Feige, *The underground economies: Tax evasion and information distortion*, Cambridge University Press, Cambridge 1989
5. Filip Palda, *Tax Evasion and Firm Survival in Competitive Markets*, Edward Elgar, UK-USA 2001
6. Greg Travers, *The tax adviser's guide to part IVA: a practical guide to the application of the general anti-avoidance rule*, The Tax Institute, Australia 2014
7. Jayesh D'Souza, *Terrorist Financing, Money Laundering, and Tax Evasion: Examining the Performance of Financial Intelligence Units*, CRC Press, USA 2011
8. Jeffrey A. Dubin, *The Causes and Consequences of Income Tax Noncompliance*, Springer, New York 2012
9. Jelena Kozomora, Sandra Stojadinović Jovanović, *Međunarodno poslovno finansiranje*, CID, Ekonomski fakultet, Beograd 2011.
10. Karen B. Brown, *A Comparative Look at Regulation of Corporate Tax Avoidance*, Ius Gentium: Comparative Perspectives on Law and Justice, Vol 12, Springer, Netherlands 2012.
11. Robert W. McGee, *The Ethics of Tax Evasion: Perspectives in Theory and Practice*, Springer, New York 2012
12. Jerinić Nebojša, Odalović Tomo, *Bezbednost kao izazov i odgovor kroz prizmu kulture i identiteta*, Kultura polisa, Beograd, 2017.

THE ISSUE OF TAX EVASION AND SECURITY EFFECT

Summary: Tax noncompliance includes tax evasion which may be legal (tax avoidance) and illegal (tax evasion). In both cases there is a decrease in tax revenues, which significantly affects the fairness and efficiency of the tax system. In addition, long-term effects of tax evasion could lead to a reduction in the capacity of government to allow a just distribution of the tax burden. As a result, we can expect that taxpayers are unable to fulfill their fiscal obligations to the fullest. Certainly, we should not neglect the basic concerns of the state in meeting the general standards of moral value system where tax evasion has a direct negative impact, by giving incorrect behavior patterns. At the international level, illegal tax practices, such as tax evasion cost the governments billions of dollars in lost tax reve-

nues. Countries such as Canada, the United States and the United Kingdom rely on the ability to exchange information with tax havens and other countries, in order to manage their tax system more efficiently and to fight against tax evasion. At the same time, tax evasion is in most cases a basis that allows the existence of a „shadow economy“, which includes illegal activities undertaken with the aim of achieving economic benefits for the entity that is practicing it, as well as financing of terrorist activities. The decision to violate certain regulations with tax evasion, may depend on various factors, but most often it is conditioned by an assessment of the relationship between the expected profit from the unpaid tax and possible losses through sanctions.

Key words: tax evasion, tax avoidance, the „shadow economy“, tax haven, tax non-compliance